

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

งานห้องสมุดเป็นงานที่ต้องใช้บุคลากรเฉพาะวิชาชีพ แต่ในขณะเดียวกัน ยังมีบุคลากรในหลายสาขาวิชาชีพอื่นมาปฏิบัติงานร่วมกัน อันได้แก่ นักเอกสารสนเทศ นักวิชาการโสตทัศนศึกษา นอกจากนี้ยังมีบุคลากรในสายงานเสริมที่มีภูมิหลังทางวิชาชีพอื่นอีก กล่าวคือ เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป นักการเงินและบัญชี นักวิชาการพัสดุ นักวิเคราะห์ระบบคอมพิวเตอร์ นักเขียนโปรแกรมคอมพิวเตอร์ บุคคลต่าง ๆ เหล่านี้ถือได้ว่าเป็นผู้ปฏิบัติการ ซึ่งมีวิชาชีพเฉพาะที่ต่างสาขาวิชา (Huseman, Lahiff, และ Wells 1983 : 247) การสื่อสารของบุคคลเหล่านี้มีทั้งการสื่อสารในแนวนอนระหว่างผู้ปฏิบัติงานระดับเดียวกัน และในแนวดิ่งที่ผู้บังคับบัญชามอบหมายงานให้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะวิชาชีพและผู้ปฏิบัติงาน

องค์การทุกองค์การรวมทั้งห้องสมุดถือว่าเป็นระบบรวมใหญ่ จะมีระบบย่อย (Subsystem) ทำหน้าที่ให้สอดคล้องสัมพันธ์และประสานกัน โดยอาศัยระบบการไหลเวียนข่าวสารเชื่อมโยงระบบย่อยนั้น รวมถึงต้องอาศัยข้อมูลตอบกลับด้วย นอกจากนี้ระบบยังต้องคงอยู่กับสภาพแวดล้อมได้ด้วย Jones (1984 : 57) กล่าวว่าในแง่ของทฤษฎีระบบ ห้องสมุดจะต้องสนใจอยู่เสมอว่าอะไรที่เกี่ยวข้องและจะเป็นประโยชน์กับสภาพแวดล้อม ห้องสมุดจะต้องจัดทำเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมนั้น เพื่อความคงอยู่และความเจริญรุ่งเรืองของห้องสมุดเอง จะเห็นได้ว่า จะมีการสื่อสารทั้งภายในระบบระหว่างระบบย่อยด้วยกัน และกับสภาพแวดล้อมภายนอกด้วย นั่นคือ การสื่อสารได้แสดงความสำคัญในทฤษฎีระบบนั่นเอง (Lewis 1980 : 29)

ห้องสมุดจัดเป็นองค์การหนึ่งที่ปัจเจกบุคคลต่างมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน

หรือปัจเจกบุคคลที่มีต่อกลุ่มมีการโต้ตอบสื่อสารกัน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งที่เป็นรูปแบบแน่นอนและรูปแบบไม่แน่นอนในหลายทิศทาง อันอาจจะมีผลทั้งทางด้านส่งเสริมและขัดกับวัตถุประสงค์ขององค์การได้ (Wilkinson 1987 : 21)

ห้องสมุดส่วนใหญ่ยังคงมีรูปแบบขององค์การในลักษณะระบบราชการ (Bureaucratic) (Howard 1984 : 488) องค์การในลักษณะนี้จะมีผลต่อการส่งข่าวสารตามลำดับขั้นทั้งทิศทางแนวดิ่งและแนวตั้งจะมีการกลั่นกรองข่าวสารตามลำดับขั้น ข่าวสารมีโอกาสถูกบิดเบือนได้มาก ผู้ปฏิบัติงานไม่มีโอกาสให้ข้อมูลตอบกลับ ภาวะการณ์เช่นนี้จะมีผลกระทบทางจิตวิทยาได้ D'Aprix (1977 : 30) เชื่อว่าพฤติกรรมการปฏิบัติงานในระบบราชการนั้นก่อให้เกิดความคับข้องใจให้กับผู้รับสารระดับล่างมาก ดังนั้น การสื่อสารจึงถือได้ว่าเป็นสายใยให้กับห้องสมุดดำเนินการไปด้วยดี แต่ถ้าการสื่อสารล้มเหลวจะทำให้เกิดผลเสียต่อการทำงานได้ เช่น ขาดความพึงพอใจในการทำงานและขวัญในการทำงาน (กรีซ สืบสนธิ 2523, 2526 : 38, 27) ทั้งนี้ Roethlisberger (1955 : 192) กล่าวว่า การบำรุงรักษาสภาพขวัญในหน่วยงานให้คงที่อยู่เสมอนั้น เกี่ยวข้องกับการรักษาให้ช่องทางการสื่อสารมีความเป็นอิสระและกระจ่างชัด เพื่อคำสั่งที่ส่งลงไปจะไม่ถูกบิดเบือน และเพื่อให้ข่าวสารเป็นที่ยอมรับของผู้บังคับบัญชา โดยการรายงานจากผู้ใต้บังคับบัญชาไม่ถูกบิดเบือนเช่นกัน

ในเรื่องการสื่อสารนั้นได้มีผู้ให้ความสนใจหลายท่าน โดยได้ศึกษาหา รูปแบบ ลักษณะประสิทธิผลและประสิทธิภาพการสื่อสาร เช่น วุฒิชัย จานงค์ (2521) ได้ศึกษาลักษณะของการส่งข่าวสาร การรับสาร การตีความหมายของข่าวสารที่ได้รับมา หรือ การประเมินข่าวสารก่อนที่จะส่งออกไป โดยได้ศึกษาในองค์การธุรกิจในประเทศไทย 4 ประเภท ตามลักษณะการบริหารงานแบบต่าง ๆ คือ แบบเยอรมัน อเมริกัน ญี่ปุ่นและไทย ผลการศึกษาพบว่า อิทธิพลของลักษณะงานและแบบอย่างของแต่ละบริษัทจะมีผลโดยตรงต่อการสื่อสารอย่างมาก อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยกล่าวว่า แท้จริงแล้วคนไทยต่างหากที่เป็นผู้กำหนดลักษณะการสื่อสารกับคนอื่น ๆ ในระดับต่าง ๆ ทั้งในแนวนอนและแนวตั้ง สำหรับทิศทางการสื่อสารจะสื่อสารในแนวนอนมากกว่าในแนวตั้ง ทั้งเรื่องงานและเรื่องส่วนตัวมากกว่าที่จะเป็น

ทิศทางสวนทางกัน นอกจากนี้ผู้ส่งสารจะเชื่อมั่นในคุณค่าของข่าวสารที่ตนส่งออกไปมากกว่าข่าวสารที่ตนได้รับมา

Whiteman, Purbidge และ Meadows (1989 : 7 - 33) ได้ศึกษาหารูปแบบและช่องทางที่บรรณารักษ์ใช้สื่อสารระหว่างกัน พบว่า บ่อยครั้งบรรณารักษ์จะให้การสื่อสารในแนวตั้งกับผู้อาวุโสกว่า อย่างไรก็ตาม ถ้ามีความต้องการจะให้การปฏิบัติงานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีแล้วจะสื่อสารในแนวนอน โดยจะให้การสื่อสารแบบเผชิญหน้า หรือถ้าองค์การมีขนาดใหญ่จะสื่อสารโดยใช้โทรศัพท์ ส่วนการสื่อสารกับบุคคลภายนอก บรรณารักษ์จะติดต่อโดยใช้โทรศัพท์ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ และโทรสาร

Yeager (1982) ได้ศึกษาประสิทธิผลและประสิทธิภาพของปฏิริยาตอบกลับที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและรูปแบบของข่าวสาร จากหน่วยงานในองค์การระดับเดียวกัน 2 หน่วยงานเปรียบเทียบกัน ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า 1. ผู้จัดการต่างมีความต้องการแลกเปลี่ยนข่าวสารกันในองค์การ และ 2. การให้ความสำคัญของปฏิริยาตอบกลับในการแลกเปลี่ยนข่าวสารกันอย่างไม่เป็นทางการ เป็นการวิจัยที่พยายามชี้ให้เห็นธรรมชาติและกระบวนการของการสื่อสารในองค์การ ที่แต่ละคนพยายามแลกเปลี่ยนข่าวสารกันในรูปแบบต่าง ๆ นับเป็นบรรยากาศการสื่อสารที่ดี ที่ผู้บริหารควรใช้ประโยชน์จากการสื่อสารที่ดี

Garthright-Petelle (1981) เห็นว่า กระบวนการการสื่อสารในองค์การเป็นเครื่องมือในการควบคุมองค์การ เขาได้ทดสอบสมมติฐาน ดังนี้ สมมติฐานข้อที่ 1 หน่วยงานที่มีภาระงานมาก ผลสำเร็จในงานจะสัมพันธ์เชิงบวกกับบรรยากาศในการสื่อสารและการไหลเวียนของข่าวสาร สมมติฐานข้อที่ 2 หน่วยงานที่มีภาระงานน้อย ผลสำเร็จของงานจะสัมพันธ์เชิงบวกกับมาตรฐานของงานและความมีระเบียบแบบแผนในงาน สมมติฐานข้อที่ 1 เป็นจริง ส่วนสมมติฐานข้อที่ 2 ไม่สามารถตอบคำถามดังกล่าวได้ เนื่องจากความไม่แน่นอนของรูปแบบในการควบคุมองค์การ งานวิจัยนี้เป็นงานที่ให้ความสำคัญต่อการสื่อสารว่า จะเข้ามามีส่วนในการประสานงานให้รวดเร็วขึ้น ไม่ได้เน้นมาตรฐานและระเบียบแบบแผนในงาน

การสื่อสารในองค์การจะมีผลกระทบต่อตัวแปรอื่นในองค์การได้ เช่น

ความพึงพอใจในงาน การตัดสินใจ สำหรับการตัดสินใจ Baeshen (1987) ได้ศึกษา ผลกระทบการสื่อสารในองค์การที่มีต่อกระบวนการตัดสินใจ โดยตั้งสมมติฐานว่า ระบบการสื่อสารในองค์การที่ประสบความสำเร็จจะช่วยให้ผู้บริหารระดับกลางและระดับล่างมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ระบบการสื่อสารในองค์การที่ประสบความสำเร็จวัดจาก 1. การสื่อสารในแนวดิ่ง 2. การสื่อสารในแนวตั้ง 3. สารของข่าวสาร 4. แหล่งข่าวสาร ผลการวิจัยพบว่า ไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญระหว่างการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของผู้จัดการระดับล่างและระดับกลาง กับระบบการสื่อสารในองค์การ

ผลกระทบของการสื่อสารที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือขวัญในการทำงาน กระบวนการในการบริหารงานที่เน้นทรัพยากรมนุษย์ จะเน้นถึงขวัญของผู้ปฏิบัติงานเป็นสิ่งสำคัญ เพราะขวัญเหมือนกับสุขภาพของมนุษย์ซึ่งควรให้การเอาใจใส่ การตรวจวินิจฉัย การดูแลรักษาให้มีสุขภาพดีอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นขวัญส่วนบุคคลหรือขวัญขององค์การอันเป็นส่วนรวม (Davis 1962)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในปัจจุบันจะเน้นการบริหารงานเชิงระบบก็ตาม แต่กระบวนการบริหารงานเชิงระบบเป็นที่รวมความหลากหลายทางความคิดเกี่ยวกับองค์การ เป็นการรวมการบริหารงานเชิงวิทยาศาสตร์และการบริหารงานเชิงมนุษยสัมพันธ์ที่ต่างเหมาะสมกับองค์การแต่ละประเภท จึงเป็นการบริหารที่รวมการเน้นคนกับการเน้นงานเข้าด้วยกัน (Rogers และ Rogers 1976 : 48) การบริหารงานเชิงระบบนี้ยังคงให้ความสำคัญของมนุษย์ โดย Francis (1987 : 18) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการสื่อสารในองค์การไว้ 12 ประการ วัตถุประสงค์ทั้ง 12 ประการนี้ มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับการให้ความสำคัญกับขวัญของผู้ปฏิบัติงาน 5 ประการ คือ 1. ทุกคนต้องรู้ว่าความต้องการของเขาคืออะไร 2. การทำงานของผู้มีวิชาชีพสามารถประสานงานกันได้ดี 3. ผู้มีอำนาจจะได้รับ ความเชื่อถือ 4. ไม่มีกลุ่มใดถูกกดให้ต่ำเพราะอคติหรือการได้รับข้อเท็จจริงไม่เพียงพอ 5. ทุกคนให้การสนับสนุนคนอื่นในขณะทำงานต่าง ๆ

ส่วนในการวัดขวัญนั้น ฌ็อง-ฌัก คานท์ไชย (2517 : 445 - 457) ได้สร้างเครื่องมือวัดระดับขวัญของผู้ปฏิบัติงาน ที่มีการดำเนินการจัดสร้างอย่างมีหลักเกณฑ์ ถูกต้องตามระเบียบวิธีและสามารถประเมินค่าความเที่ยงตรงและค่าความ

เครื่องมือของเครื่องมือวัดได้ชัดเจน ซึ่งมีตัวประกอบในการวัดที่กำหนดขึ้นและได้นำไปทดลองใช้วัดกับข้าราชการผู้ปฏิบัติงานในโครงการผลิตข้าว กระทบวงเกษตรและสหกรณ์ ในระดับสูง กลางและต่ำ ทั้งที่สังกัดในราชการบริหารส่วนกลางและส่วนภูมิภาค และในกลางปี พ.ศ. 2523 สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ได้นำแบบวัดนี้ไปใช้วัดกับข้าราชการระดับ 3 ถึง ระดับ 8 ของกรมพัฒนาที่ดินอีก โดยลดจำนวนข้อจากเดิม 50 ข้อ เป็น 19 ข้อ แต่ความเชื่อถือยังคงสูงอยู่ ทำให้ สุจิตรา บุญยรัตพันธุ์ (2524: 415 - 434) กล่าวสนับสนุนว่า เป็นการสร้างเครื่องมือวัดขวัญในการปฏิบัติงานที่นำเชื่อถือและเที่ยงตรงน่าจะนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับองค์การ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหน่วยงานราชการไทย

ส่วน ประทีป เล้ารัตนอารีย์ (2524) ได้วิจัยระดับขวัญของอาจารย์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ตัวประกอบในการวัดแตกต่างไปจากแบบวัดของณัฐพล ชันชไชย แต่มีหลักเกณฑ์และวิธีการสร้างเช่นเดียวกัน ผลการวิจัยพบว่าระดับขวัญของอาจารย์ในส่วนรวมอยู่ในระดับกลาง

Herman (1986) ได้วิจัยการสื่อสารและขวัญของหน่วยทหาร การวัดขวัญของเขาใช้ตัวประกอบในการวัดที่กำหนดขึ้นจาก 1. ความพึงพอใจในงาน 2. สภาพความเป็นอยู่ที่ดี 3. ลักษณะงานที่ปฏิบัติ 4. การกำหนดมอบความรับผิดชอบต่องาน (Commitment) และทดสอบความน่าเชื่อถือของแบบวัดก่อนนำไปใช้วัดจริง การวิจัยนี้ไม่เน้นความสำคัญหรือตัวแปรการสื่อสารแต่อย่างใด ในความเป็นจริงองค์การทั่วไปที่ไม่ใช่องค์การทางทหาร ความสำเร็จของการสื่อสารไม่ว่าจะเป็นรูปแบบ วิธีการ ลักษณะและทิศทางการสื่อสารมีผลต่อผู้รับสารทั้งสิ้น

ประเภทและทิศทางการสื่อสารจะมีผลต่อการสร้างขวัญของผู้ปฏิบัติงานได้ ผู้ปฏิบัติงานที่มีระดับขวัญสูงจะมีผลต่อปริมาณงาน คุณภาพของงานและความพึงพอใจในงาน ประเภทและทิศทางการสื่อสารจะเป็นไปในรูปแบบใด จะขึ้นอยู่กับความเป็นผู้นำของผู้บังคับบัญชา รวมทั้งขนาดและความซับซ้อนขององค์การ

Planty และ Machawer (1977 : 159) กล่าวว่า การสื่อสารเป็นคำที่มีความหมายเดียวกับมนุษยสัมพันธ์ เนื่องจากว่าความสัมพันธ์ของบุคคลจะมีขึ้นได้ต้องผ่านรูปแบบการสื่อสารไม่ว่าจะโดยวาจาหรือรูปแบบอื่นใด

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มีวิทยาเขตกระจายอยู่ทั้งในกรุงเทพมหานคร และส่วนภูมิภาค รวมทั้งสิ้น 7 วิทยาเขต แต่ละวิทยาเขตมีส่วนราชการที่ทำหน้าที่ เป็นหอสมุดซึ่งมีฐานะต่างกัน ดังนี้ สำนักหอสมุดกลาง วิทยาเขตประสานมิตร สำนักวิทยบริการ วิทยาเขตมหาสารคาม ทั้งสองแห่งนี้ขึ้นตรงต่อมหาวิทยาลัย และ ยังมีสำนักหอสมุดวิทยาเขตที่ขึ้นตรงต่อสำนักหอสมุดกลาง วิทยาเขตประสานมิตร ได้แก่ สำนักหอสมุดวิทยาเขตพิษณุโลก บางแสน สงขลา บางเขน และปทุมวัน

ส่วนราชการที่ทำหน้าที่หอสมุดเหล่านี้ เห็นความสำคัญของปัญหา มนุษย์สัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารเป็นประเด็นที่สำคัญ และได้ร่วมกันจัดฝึกอบรม บุคลากร ดังที่สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (2527 : 11 - 28) ได้สรุปไว้ ดังนี้ ในการฝึกอบรมให้กับบุคลากรเรื่องมนุษย์สัมพันธ์ในการปฏิบัติงาน โดยจัดออกเป็นการประชุมกลุ่มย่อย ซึ่งจะต้องหาข้อสรุป คือ 1. ความสัมพันธ์ กับผู้บังคับบัญชา 2. ความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน 3. ความสัมพันธ์กับผู้ใช้บริการ และผลการประชุมชี้ให้เห็น ความแตกต่างกันระหว่างกลุ่มในความคิดและความรู้สึก ขวัญในการปฏิบัติงานอยู่ในระดับต่ำ ทุกคนยอมรับว่าเกิดจากปัญหาการสื่อสารระหว่าง กัน และเสนอให้มีการสื่อสารระหว่างกันให้มากเพื่อแก้ไขสถานการณ์ดังกล่าว ดังนี้

เรื่องความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชามีปัญหา คือ ไม่มีความเข้าใจซึ่งกัน และกัน เช่น การสั่งงานไม่คำนึงถึงความสามารถของผู้ใต้บังคับบัญชา ความจริงใจ กับผู้ใต้บังคับบัญชา ขาดภาวะความเป็นผู้นำ นอกจากนี้ยังมีความแตกต่างกันทาง ความคิดความรู้สึกฐานะทางเศรษฐกิจและความรู้ และเมื่อวิเคราะห์สาเหตุในตัว ผู้บังคับบัญชา พบว่า ผู้บังคับบัญชารู้สึกตัวเองเป็นใหญ่ ใช้ความรู้สึกตัวเองเป็นหลัก ไม่คำนึงถึงความคิด ความรู้สึกของผู้ใต้บังคับบัญชา ส่วนการวิเคราะห์สาเหตุที่เกิด จากผู้ใต้บังคับบัญชา พบว่าความรู้สึกนึกคิด เจตคติที่ตนได้รับจากที่ทำงานทำให้ตนไม่ กล้าเสนอความคิดเห็น ใด ๆ กับผู้บังคับบัญชา นอกจากนี้ยังขาดความรู้ ความเข้าใจใน งาน ไม่เอาใจใส่ในงาน เป็นต้น ส่วนวิธีการแก้ไขปัญหามีการเสนอแนะให้มีการประชุม พบปะ พูดคุย เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ให้ผู้บังคับบัญชาใช้ พรหมวิหารธรรมกับผู้ใต้บังคับบัญชา

ความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานมีปัญหา คือ ความเห็นแก่ตัว ขวัญเสีย เพราะการปฏิบัติของผู้บังคับบัญชา ความสามัคคี การเสียสละ ลักษณะถือยศถือข

อาศัยกัน มีความแตกต่างกันในทางความประพฤติ การปฏิบัติ การแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน ความรับผิดชอบสาเหตุเกิดจากการขาดความคุ้นเคยซึ่งกันและกัน นิสัยส่วนตัวที่แตกต่างกัน ถือตัวเองเป็นใหญ่ ไม่รับบทบาทและหน้าที่ของตัวเอง มีข้อเสนอแนะว่า ควรเปิดโอกาสให้มีการปรึกษาหารือกันในปัญหาที่เกี่ยวข้องกับงาน จัดระบบงานที่ดี เพื่อให้แต่ละคนรู้จักรับผิดชอบ ให้มีความเสียสละ สามัคคี ให้ความเสมอภาคในงาน การติดต่อพูดจาที่ดีต่อกัน

ความสัมพันธ์กับผู้ให้บริการ ปัญหาที่เกิดจากผู้ให้บริการ คือ การพูดจาติดต่อกันการให้เกียรติกัน อภิสัทย์ที่เกิดจากคนภายในห้องสมุดเอง ไม่เข้าใจและไม่ปฏิบัติตามระเบียบห้องสมุด มีความคุ้นเคยกับคนในห้องสมุดและชอบเข้าพบผู้ใหญ่ในห้องสมุด ภาพพจน์ที่มีต่อห้องสมุด ข้อเสนอแนะ ควรให้บริการด้วยอัธยาศัยดี ใช้สังคหวัตถุในการให้บริการใช้การประชาสัมพันธ์ห้องสมุด มีการชี้แจงถึงระเบียบของห้องสมุดทั้งกับผู้ให้บริการและกับคนทำงานในห้องสมุด

จะเห็นได้ว่า ปัญหาเกิดจากความไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน มีความแตกต่างกันทางความคิด ความรู้สึก ยึดตัวเองเป็นสำคัญ ความสามัคคีและเสียสละให้แก่งกันและกัน และในผลการประชุมนั้นต่างเห็นว่า การพบปะพูดคุย ประชุม เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการปรึกษา หารือกันเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันเป็นสิ่งสำคัญ

ดังนั้น สาเหตุของปัญหามนุษย์สัมพันธ์ในการปฏิบัติงาน จึงเกิดจากการสื่อสารในหลายประเภทและหลายทิศทาง ซึ่งตรงกับความเห็นของ Conroy และ Jones (1986 : 85) ว่า ความสัมพันธ์อันดีและลึกซึ้งสัมพันธ์โดยตรงกับประเภทและปริมาณการสื่อสารที่มีต่อกันระหว่างบุคคลในองค์การ อย่างไรก็ตาม Breth (1969 : 6) กล่าวว่า มนุษย์สัมพันธ์และการสื่อสารจะต้องได้รับการยอมรับทั้งในแง่มุมที่เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน และในทางปฏิบัติ เป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกจากกันได้ เขากล่าวเสริมอีกว่า มนุษย์สัมพันธ์ไม่สามารถปรับปรุงได้โดยปราศจากการปรับปรุงการสื่อสาร ส่วนผลของมนุษย์สัมพันธ์นั้น คือ ขวัญของผู้ปฏิบัติงานนั่นเอง Davis (1962 : 77) กล่าวว่า ขวัญเป็นผลจากการมีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดี

สำนักหอสมุดกลาง และสำนักหอสมุดวิทยาเขต
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เป็นองค์การทางวิชาชีพ มีการขยายตัวอยู่เสมอ

จึงจำเป็นต้องทบทวนถึงประเภทและทิศทางการสื่อสาร ที่มีต่อขวัญของบุคลากรด้วย
 ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จะศึกษาถึงประเภทและทิศทางการสื่อสารว่ามีผลต่อขวัญของ
 บุคลากรหรือไม่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประเภทและทิศทางการสื่อสารในการปฏิบัติงาน ของ
 บุคลากรในสำนักหอสมุดกลางและสำนักหอสมุดวิทยาเขต
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
2. เพื่อศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นในการสื่อสารในการปฏิบัติงาน ของ
 บุคลากรในสำนักหอสมุดกลางและสำนักหอสมุดวิทยาเขต
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
3. เพื่อศึกษาระดับขวัญในการปฏิบัติงานของบุคลากร ใน
 สำนักหอสมุดกลางและสำนักหอสมุดวิทยาเขต
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อันเป็นผลสืบเนื่องจากประเภทและ
 ทิศทางการสื่อสารที่ใช้ในหอสมุด

สมมติฐานในการวิจัย

บุคลากรในสำนักหอสมุดกลางและสำนักหอสมุดวิทยาเขต ที่มีการสื่อสาร
 อย่างเป็นทางการและการสื่อสารแบบสองทาง มีระดับขวัญในการปฏิบัติงานสูงกว่า
 บุคลากรในสำนักหอสมุดกลางและสำนักหอสมุดวิทยาเขต ที่มีการสื่อสารอย่างไม่
 เป็นทางการและการสื่อสารแบบทางเดียว

ตัวแปรที่เกี่ยวข้อง

ตัวแปรอิสระ คือ

1. ประเภทการสื่อสาร มีดังนี้

1.1 การสื่อสารอย่างเป็นทางการ

ป้ายนิเทศ

บันทึกข้อความ

จดหมายเวียน

คู่มือการปฏิบัติงาน

คำสั่งที่เป็นลายลักษณ์อักษร

ระเบียบข้อบังคับ

ประกาศของส่วนราชการ

รายงานการประชุม

การพูดในที่ประชุม

1.2 การสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการ

คำสั่งโดยวาจา

การพูดคุย

การพูดคุยทางโทรศัพท์

การโจษจัน (Grapevine)

แหล่งข่าว (Information Hubs) เช่น

ผู้ที่ทำหน้าที่ตัวกลาง (Opinion leader,

Liaison และ Gate keeper เป็นต้น)

ข่าวลือ (Rumors)

2. ทิศทางการสื่อสาร มีดังนี้

2.1 การสื่อสารแบบทางเดียว (One-way) ได้แก่

2.1.1 การสื่อสารในแนวตั้ง

2.1.2 การสื่อสารในแนวตั้ง

2.2 การสื่อสารแบบสองทาง (Two-way)

ตัวแปรตาม คือ

ขวัญ ซึ่งวัดได้จาก

การพัฒนาตนเอง

1. มีการพัฒนาทัศนคติที่เป็นเหตุเป็นผล
2. มีการยอมรับตนเองและผู้บังคับบัญชา
3. มีการสนับสนุนกัน ทำให้กำหนดความต้องการของตนเองในองค์การได้
4. มีความพยายามลงมือปฏิบัติในการปรับตำแหน่งของตนเองให้สูงขึ้น

เพื่อนร่วมงาน

5. มีความเป็นกันเองปราศจากอคติระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในองค์การ
6. มีความสามัคคีในหมู่คณะ
7. มีความสามารถทำงานเป็นกลุ่มได้และประสานงานกันได้ดี

ผู้บังคับบัญชา

8. มีความเป็นกันเองปราศจากความกลัวผู้บังคับบัญชา
9. มีความเชื่อถือผู้บังคับบัญชา
10. มีความเชื่อมั่นในพฤติกรรมการสื่อสารของผู้บังคับบัญชา

หน่วยงาน

11. มีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งขององค์การ ทั้งที่เป็นองค์การรูปนัยและองค์การอรูปนัย
12. มีความสนใจเกี่ยวกับองค์การ
13. มีความจงรักภักดีต่อองค์การ

การทำงาน

14. มีความสบายใจเมื่อปฏิบัติงานตามหลักฐานและข้อเท็จจริง
15. มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
16. มีความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงาน
17. มีความภาคภูมิใจในงาน
18. มีความเสียสละกำลังกาย กำลังใจ และความคิด

ขอบเขตของการวิจัย

1. รูปแบบการสื่อสารจะศึกษาเฉพาะการเขียนและวาจาเท่านั้น
2. การสื่อสารในการปฏิบัติงานจะศึกษาเฉพาะการสื่อสารภายในสำนักหอสมุดกลางและสำนักหอสมุดแต่ละวิทยาเขตเท่านั้น
3. วัดขวัญเฉพาะส่วนที่เกิดขึ้นเฉพาะภายในหน่วยงาน ไม่คำนึงถึงขวัญที่เกิดขึ้นจากภายนอกหน่วยงาน
4. ตัวประกอบที่ใช้วัดขวัญ จะเน้นที่เกิดจากการสื่อสารที่ใช้ในการปฏิบัติงาน
5. เนื่องจากผู้บริหารระดับต้น ได้แก่ หัวหน้าฝ่าย และเลขานุการ จะเป็นผู้ที่ทำหน้าที่สื่อสารทั้งทิศทางแนวดิ่ง และแนวนิ่ง ดังนั้นในการวิจัยจะศึกษาเฉพาะที่เป็นทิศทางการสื่อสารในแนวดิ่ง และการสื่อสารแบบสองทางเท่านั้น
6. กลุ่มประชากร จะใช้กลุ่มประชากรที่เป็นบุคลากรระดับบริหาร คือ ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ หัวหน้าฝ่าย บุคลากรระดับวิชาชีพ คือ อาจารย์ บรรณารักษ์ นักวิชาการโสตทัศนศึกษา เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป และจะใช้กลุ่มประชากรที่เป็นบุคลากรระดับปฏิบัติการด้วย กลุ่มประชากรทั้งหมดนี้เป็นกลุ่มประชากรในสำนักหอสมุดกลาง วิทยาเขตประสานมิตร และสำนักหอสมุดวิทยาเขตอื่น ๆ ได้แก่ วิทยาเขตปทุมวัน วิทยาเขตบางเขนและ

วิทยาเขตสงขลา

และสำนักวิทยบริการ วิทยาเขตมหาสารคาม ซึ่งประกอบไปด้วยบุคลากรผู้ระดับบริหาร คือ ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ หัวหน้าฝ่ายบุคลากรผู้ระดับปฏิบัติงาน คือ บรรณารักษ์ และเจ้าหน้าที่ห้องสมุดด้วยหน่วยงานทั้งหมดนี้สังกัดในมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จำนวน 185 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงสำรวจโดยใช้แบบสอบถามและแบบวัดระดับขวัญที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง ตามขั้นตอนและหลักเกณฑ์การสร้างแบบสอบถามและแบบวัด แล้วนำผลมาวิเคราะห์ โดยแบ่งขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามเพื่อศึกษาประเภททิศทางและปัญหาการสื่อสารของสำนักหอสมุดกลางและสำนักหอสมุดวิทยาเขต แบบวัดระดับขวัญจะเป็นแบบวัดเพื่อวัดระดับขวัญ แบ่งออกเป็น 2 ชุด ชุดแรกสำหรับกลุ่มประชากรระดับบริหาร ชุดที่สองสำหรับกลุ่มประชากรระดับปฏิบัติการ แต่ละชุดแบ่งออกเป็น 3 ตอนที่เหมือนกัน ดังนี้
  - 1.1 ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัว
  - 1.2 ตอนที่ 2 - 3 แบบสอบถามเพื่อศึกษาประเภท ทิศทางและปัญหาการสื่อสาร เป็นแบบสอบถามประมาณค่าระดับคะแนน ดังนี้

มากที่สุด	มีระดับคะแนนเท่ากับ 4
มาก	มีระดับคะแนนเท่ากับ 3
ปานกลาง	มีระดับคะแนนเท่ากับ 2
น้อย	มีระดับคะแนนเท่ากับ 1

- 1.3 ตอนที่ 4 แบบวัดระดับขวัญ มีลักษณะประมาณค่าระดับคะแนน

ดังนี้

มากที่สุด	มีระดับคะแนนเท่ากับ 4
มาก	มีระดับคะแนนเท่ากับ 3

ปานกลาง มีระดับคะแนนเท่ากับ 2

น้อย มีระดับคะแนนเท่ากับ 1

แบบสอบถามและแบบวัดนี้จะนำไปทดสอบเพื่อหาค่าความเที่ยงตรงและความน่าเชื่อถือ โดยนำไปทดลองใช้กับบุคลากรในสำนักหอสมุดกลางและห้องสมุดคณะ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 30 คน

3. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย เนื่องจากแบบสอบถามทั้งสองชุด คือ ชุดแรกสำหรับผู้บริหารงานในหอสมุดและชุดที่สองสำหรับผู้ปฏิบัติงานในหอสมุด มี 3 ตอนเหมือนกัน ในแต่ละตอนให้ข้อมูลที่สามารถใช้สถิติในการวิเคราะห์อย่างเดียวกัน ดังนั้นสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลในแบบสอบถามทั้งสองชุดแต่ละตอนจะเหมือนกัน ดังนี้

3.1 ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัววิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าร้อยละ โดยใช้สูตร ดังนี้

$$\text{สูตร } P = (F/N) 100$$

เมื่อ P แทน อัตราส่วนร้อยละ

F แทน จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามแต่ละข้อ

N แทน จำนวนทั้งหมดของผู้ตอบแบบสอบถาม

3.1 ตอนที่ 2 ประเภท ทิศทางและปัญหาการสื่อสาร วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าสถิติ ค่ามัชฌิมเลขคณิต (Arithmetic mean) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป Lotus

3.3 ตอนที่ 3 ระดับขวัญ วิเคราะห์ด้วยค่ามัชฌิมเลขคณิต และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน เช่นเดียวกับตอนที่ 2

4. สรุปผลและนำเสนอผลการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. บุคลากรในระดับผู้บริหารจะได้ทราบปัญหาที่เกิดขึ้นในการสื่อสาร และสามารถขจัดปัญหาและอุปสรรค พัฒนากิจกรรมสื่อสาร วางรูปแบบ ปรับปรุงและพัฒนากระบวนการสื่อสารในห้องสมุดเพื่อบำรุงขวัญของบุคลากร
2. บุคลากรมีความเข้าใจกระบวนการสื่อสารในการปฏิบัติงาน ที่มีผลต่อความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงาน

คำอธิบายศัพท์

การสื่อสารในการปฏิบัติงาน คือ การสื่อสารของบุคคลในองค์การ ที่เกี่ยวข้องกับงานที่ปฏิบัติ มีเนื้อหาสาระที่เป็นเรื่องจริง มีจุดมุ่งหมายมีความรับผิดชอบ และมีศีลธรรมจรรยา โดยเป็นการติดต่อทั้งจากผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา และในระหว่างเพื่อนร่วมงานในระดับเดียวกัน เป็นการสื่อสารทั้งที่มีตามกำหนดเป็นระเบียบเป็นลายลักษณ์อักษรและไม่ได้กำหนดเป็นระเบียบแบบแผน เช่น อาจเกิดจากความคุ้นเคยกันเป็นการส่วนตัว เพื่อให้การอำนวยความสะดวก การประสานงานและการปฏิบัติงานในหน้าที่สำเร็จตามเป้าหมายขององค์การ

การสื่อสารอย่างเป็นทางการ (Formal communication) คือ การสื่อสารที่มีระเบียบแบบแผน มีข้อกำหนดวางไว้ชัดเจนและจะทำเป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ บันทึกรายงาน จดหมายเวียน ระเบียบ ข้อบังคับ เป็นต้น

การสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการ (Informal communication) คือ การสื่อสารที่ไม่ได้กระทำไปตามระเบียบแบบแผนที่วางไว้ แต่จะเป็นการสื่อสารที่บุคคลในองค์การสื่อสารกันเป็นการส่วนตัว ได้แก่ การสนทนากัน การเขียนบันทึกอย่างไม่เป็นทางการ เป็นต้น

การสื่อสารแบบทางเดียว (One-way) คือ การสื่อสารในลักษณะที่ผู้บังคับบัญชาออกคำสั่งหรือสั่งให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติการใด ๆ ได้แก่

การสื่อสารในแนวดิ่ง (Downward communication) ที่ผู้บังคับบัญชาสั่งการหรือมอบหมายงานไปยังผู้ใต้บังคับบัญชาและหมายรวมถึงการสื่อสารในแนวตั้ง (Upward communication) ที่ผู้ใต้บังคับบัญชารายงานสิ่งต่าง ๆ ไปยังผู้บังคับบัญชา แม้จะไม่มี การติดต่อสื่อสารในแนวดิ่งมาก่อน

การสื่อสารแบบสองทาง (Two-way) คือ การสื่อสารที่เป็นไปอย่างเสรีในข่าวสาร ความคิดและการอภิปรายในงานที่ทำ ระหว่างสมาชิกในองค์การทุกระดับทั้งระหว่างผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงาน ทั้งในระดับเดียวกันและต่างระดับ

ขวัญ (Morale) คือ สภาพความรู้สึกของจิตใจของแต่ละคนที่มีความกระตือรือร้นความกล้า ความมั่นใจ ทั้งมีระเบียบวินัยและมีความจริงใจที่จะอดทนต่อความยากลำบากสภาพความรู้สึกภายในกลุ่มมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน มีความร่วมมือร่วมใจกัน ตั้งอกตั้งใจทำงานในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้ดีที่สุด เพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์การ ทุกคนเชื่อมั่นในความสำเร็จขององค์การและของแต่ละคน